

Biz hansı dildə danışırıq?

A. Güləli oğlu

Bu gün ana dilimiz mətbuatda, rəsmi və qeyri-rəsmi dairələrdə müxtəlif cür adlandırılır: türk dili, Azərbaycan (türk) dili, Azərbaycan türkcəsi, Azərbaycan dili və s. Belə “sinonimlik” məktəblərin dərs cədvəlindən tutmuş ən yuxarı səviyyələrdəki çıxışlara qədər, hər yerdə özünü göstərir. Adi bir misal. “Azərbaycan müəllimi” qəzetinin son saylarının birində getmiş məqalənin adında “Azərbaycan (türk) dili”, mətnə isə hər yerdə “Azərbaycan dili” ifadəsi işlədilir. Yazıda isə nazirliyin təsdiq tədris planına əsasən bu ildən tədris olunan fənnin yuxarı siniflərdə öyrədilməsi yollarından söhbət açılır. Həmin fənnin adı tədris planında – “türk dili”dir. Belə faktların sayını istənilən qədər artırmaq olar. Bu, məlum məsələdir. Bu da məlumdur ki, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Dövlət dili haqqında qəbul etdiyi qanunda aydın şəkildə yazılıb: “Azərbaycan Respublikasının dövlət dili türk dilidir”. Bəs qanuna niyə əməl olunmur? Məncə, bu, bir neçə səbəblə bağlıdır:

Əvvəla, dilimizin adı dəyişdiriləndə (?) “türk dili” ifadəsi birmənalı qarşılanmamışdı. Həmin adla razılaşmayanlar az deyildi. İkincisi, Milli Məclis bəzən daban-dabana zidd olan fəaliyyəti ilə həm özünü, həm də qəbul etdiyi qanunları nüfuzdan salıb. Camaatda belə bir fikir yaranıb ki, bu qanunlara əməl etmək də olar, etməmək də. Və heç kəs deyə bilməz ki, sabah bu qanunverici orqan dövlət dilini təzədən “Azərbaycan dili” və yaxud başqa bir şey adlandırmayacaq. Üçüncüsü, yeni iqtidarın bir çox sahələrdə özündən əvvəlkilərin fəaliyyəti üstündən ucdantutma xətt çəkməsi belə bir qənaət yaradır ki, dövlət dilinin adı da təzədən dəyişdirilə bilər. (Artıq bu barədə müəyyən “xallar” vurulub). İndiki hökumətin Moskvapərəst siyasət yeritməsi camaatdakı bu qənaəti bir qədər də gücləndirir. Çoxlarının fikrinə görə, elə vaxtilə də “Azərbaycan dili” adı bu səbəbdən qəbul edilib.

Mən hansı adın düzgünlüyü ilə bağlı diskussiya açmaq fikrində

deyiləm. Hər şeydən əvvəl, ona görə ki, müzakirə, diskussiya qanun qəbul edilənə qədər olmalıdır. Qanun ki qəbul edildi, ona əməl edərlər. Ancaq fakt odur ki, dövlət dili haqqında qəbul edilmiş qanun (söhbət dilin necə adlandırılmasından gedir) işləmir. Elə olan halda isə ya qanun real qüvvəyə mindirilməli, onun işləməsi təmin edilməli, ya da rəsmi şəkildə ləğv olunmalıdır. Vəziyyətin bu cür davam etməsi nə qanun keşikçilərinə (geniş mənada), nə də ona əməl edənlərə xeyir gətirmir.

Əlifba məsələsi də təxminən bu cürdür. Əlifba komissiyası aylarla işlədi, latın qrafikalı əlifbaya keçmək haqqında qərar qəbul edildi. Sonra iş yerlərində kurslar açıldı, məktəblərdə xüsusi saatlar ayrıldı, əmək-əmək pul xərcləndi... və hakimiyyətin dəyişməsi ilə hamı dayandı. Dayandılar ki, görək, təzə hökumət bu məsələyə nə deyəcək. Müəllimlər tez-tez soruşurlar: “Biz indi hansı əlifba ilə iş görək?”. Bu yaxınlarda bir müəllim tanışım şikayətlənirdi ki, məktəbə gələn metodist onu danlayıb ki, şagirdlərə niyə latın qrafikalı əlifba ilə yazmağa icazə verir, bu barədə xüsusi göstəriş olmalıdır... Axı, bu barədə də müvafiq qərar var. İki il əvvəl parlament səviyyəsində qəbul edilən həmin qərara görə, 1993-cü ilin sentyabrından yeni əlifbaya tam şəkildə keçməli idik. Ancaq müxtəlif səbəbdən proses ləng getdi. Həmin qərar ləğv edilməyib, demək, qüvvədədir. Ancaq dayanıb gözləyirik. Nəyi? Yeni hakimiyyətin münasibətini. Bəs o kimin münasibətini gözləyir?

“Azadlıq” qəzeti, 27 noyabr, 1993